

for til opsporing. Hertil kommer den usikkerhed, der knytter sig til selve bo-opgørelsen. Forfatteren anfører selv (s. 115) et tilfælde fra 1732, hvor skifter viser en udsæd på 27 td. 6 skp., mens en samtidig udsædsangivelse siger 19 td. 2 skp. Han vælger at foretrække skifteresultatet med den, i mine øjne, tvivlsomme begrundelse, at er dette for højt i dette tilfælde, vil tilsvarende også gælde i de senere perioder. Ser vi derefter på grundlaget for det prisindex, hvorefter forfatteren pristalsregulerer skiftetallene i de 5 perioder fra 1730 til 1830, bliver mine betænkeligheder ikke mindre. Han sætter på grundlag af skifteturderingen priserne på hver af de 4 produkter rug, byg, kvier og får til indextal 100 i 1. periode og beregner herud fra et indextal for de samme produkter i hver af de følgende perioder og udregner heraf ét samlet indextal for hver periode. Hertil har jeg to hovedindvendinger: 1. Det samlede indextal for hver periode er udregnet som et gennemsnitstal af de 4 enkelte produkters indextal uden indbyrdes vægtning af produkterne, d.v.s. at f.eks. i 4. periode lægges rug med index 434 og kvier med index 246 sammen og divideres med 2 uden hensyn til deres betydning hver især for landbrugsdriften. 2. En prisstigning på de 4 produkter er ikke uden videre udtryk for en generel inflation, men er, i hvert fald til dels, specifik for disse. Priserne på arbejdskraft vil f.eks. ikke udvise tilnærmelsesvis så store udsving som priserne på rug.

Det er næppe muligt at afgøre, hvor meget indvendingerne mod de anvendte målemetoder kan påvirke forfatterens hovedresultater. Tendensen i disse kan meget vel være korrekt, og det er under alle omstændigheder fortjenstfuldt, at forsøget på at finde nogle mere eksakte målemetoder er gjort. De kan godt tænkes med fornødne korrektio-

ner at blive udgangspunkter for en frugtbar videreudvikling.

Jens Holmgaard

Margit Mogensen og Poul Erik Olsen: *Godsejerrøster. Landøkonomiske indberetninger fra Roskilde amt 1735-70.* (landbohistorisk Selskab, 1984).

Som resultat af en længere årrækkes arbejde i Landbohistorisk Selskabs regi med at forberede en udgivelse af de landøkonomiske indberetninger fra sidste halvdel af 1700-tallet fra amterne til den centrale administration foreligger nu denne udgivelse af indberetninger fra Gl. Roskilde amt fra årene 1735, 1757, 1768 og 1770.

Udgaven omfatter en omfattende indledning (s. 11-70), indberetningerne 1735 (s. 71-86), indberetningerne 1757 (s. 87-146), indberetningerne 1768 (s. 147-266), amtsadministrationens indberetninger om landevejene 1768 (s. 267-278) og indberetningerne 1770 (s. 279-298). Derefter følger et bilag over ejerne af de private godser i amtet på indberetningstidspunkterne samt et stednavneregister.

Da amtmændene opfyldte deres indberetningspligt ved at videresende den centrale administrations spørgsmål til amtets godsejere og kræve disses svar på spørgsmålene for derpå at fremsende svarene til centraladministrationen i København med en følgeskrivelse, bliver de fremsendte indberetninger i princippet godsejernes syn på de forskellige spørgsmål. Dette forhold er forklaringen på kildeudgavens titel.

Kilderne, hvoraf de centrale er indberetningerne fra 1757 og 1768, er omhyggeligt gengivet ord – og bogstavret, men med mindre moderniseringer først og fremmest vedrørende brugen af store og små bogstaver og tegnsætningen.

Denne gengivelsesform har krævet en omfattende og anerkendelsesværdig arbejdsindsats. Det er dog spørgsmålet, om man, når der alligevel er sket visse moderniseringer ved gengivelsen af kilderne, ikke skulle have taget skridtet fuldt ud og ligeledes have normaliseret stavemåden af de enkelte ord. Dette afhænger selvfølgelig af kildeudgavens formål og af den forventede læserskare; forhold der ikke berøres nærmere i forord eller indledning. Den valgte bogstavrette form gør imidlertid læsningen unødvendig tung for en mere almen interesseret læserkreds.

Vedrørende den omfattende indledning giver den dels en generel indplacering af indberetningsmaterialet i den nu kendte almindelige agrarhistoriske udvikling i 1700-tallet dels en gennemgang af udgiverens generelle indtryk af kildematerialets informationsværdi. Denne indledning forekommer kompetent og i det store og hele fyldestgørende. Imidlertid forekommer et forhold mindre acceptabelt behandlet. Det nævnes, at fra fire af de 18 private godser indkom besvarelsen i 1768 udfærdiget og underskrevet af forvalterne og fra et enkelt gods af forpagteren. Derpå følger uden nærmere begrundelse følgende vurdering af dette ophavsmæssige forhold: »Der er al mulig grund til at tro, at godsforvalterne udtrykte herskabets tanker, også selvom parterne måske ikke konkret havde drøftet svarets indhold«. (s. 31).

Denne vurdering gør det selvfølgelig lettere at samle det generelle indtryk af kilderne under et, men den er diskutabel. En halv side længere fremme anvendes følgende passus i indberetningen fra Gl. Køgegård som eksempel på nogle godsejeres indestængte aggression mod bønderne i almindelighed: »jo mindre bonden har at forrette, jo mere doven og efterladt er han«. Dette er skrevet af forpagteren på Gl. Køgegård

C. Brasch. Forpagterens holdning til bønderne er f.eks. i overensstemmelse med holdningen hos godsejeren på Katrinebjerg i 1735 C. M. Holstein, ifølge hvem både Jeppe og Nille drikker (s. 78), men at påstå at denne holdning i 1768 også deles af ejeren af Gl. Køgegård Johan August Meijerfeldt den yngre kræver dog belæg. Indledningen understreger ganske vist de endnu til dels ukendte forskelle mellem de enkelte egne af landet, mellem de enkelte godstyper og mellem de enkelte godsejeres individuelle holdninger, men med hensyn til vurderingen af kilderne ud fra denne synsvinkel lades brugeren i stikken, blandt andet ved ovennævnte kildevurdering. Denne mangel understreges af, at udgiverne har valgt ikke at ledsage de enkelte kilder med en realkommentar. Således kunne de enkelte godser være beskrevet ud fra periodens jordebøger og de enkelte indberetteres data søgt fremlagt.

Denne indvending bør dog ikke skjule, at nærværende kildeudgave henleder opmærksomheden mod et delvis nyt og meget spændende kildemateriale, der fremover nødvendigvis må inddrages ved udforskningen af 1700-tallets landøkonomiske sammenhænge.

Finn Stendal Pedersen

Hans Henrik Jacobsen: *Bogenses Historie 2* (Bogense Rotary Klub, 1984). 221 s., ill.

Første bind udkom 1982 og blev anmeldt her i Ny række XV, s. 129-130. Det nye bind omfatter tiden 1787-1938, og i et planlagt tredje bind loves en nærmere behandling af en række særskilte emner i samme tidsrum, så en egentlig anmeldelse kan ikke gives, før det supplerende bind foreligger. Bogense var kun en lille by med 761 indbyggere i 1801, i 1940 boede der 2928,